

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 2	Стр. 663 - 682	Ниш	април - јун	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	-------------	-------

UDK 329(497.11) 316.334.3:329(497.11)

Стручни рад

Примљено: 12.1.2008.

Урош Шуваковић

Филозофски факултет

Косовска Митровица

ПАРТИЈСКА ДРЖАВА: МОГУЋНОСТИ ЊЕНОГ НАСТАНКА И РАЗВОЈА НА ПРИМЕРУ САВРЕМЕНЕ СРБИЈЕ

Резиме

За постојање партијске државе није пресудно да ли постоји једностраначки или вишестраначки политички систем, већ је кључно постојање таквог политичког поретка у коме политичке партије заузимају монополски положај у односу на све друге друштвене и политичке субјекте у веома широком спектру укупног друштвеног живота, остварујући тако а) монопол на политичку репрезентацију, б) доминантни, готово монополистички, утицај на професионалну и друштвену промоцију појединца, в) доминантан, готово монополистички, утицај на креацију јавног мњења, г) снажан утицај, и поред прокламованог принципа тржишне привреде, на привредно-финансијске субјекте и токове. Сем тога, партијску државу карактерише постојање основе владајуће идеологије око које, независно од програмских разлика, постоји сагласје међу странкама, као и значајан утицај полиције на политички живот и непостојање независног правосуђа. Сви други друштвени субјекти постају на неки начин зависни од политичких партија, укључујући и државу чији органи су ти који само формално спроводе, од стране партија, већ донете одлуке. Чланство у некој политичкој партији је главни квалитет за друштвену промоцију појединца, па и поред тога број регистрованих чланова политичких странака не прелази више од 10% укупног бирачког тела. Политички процес партијизације који се одвија у конкретним историјским условима у конкретним земљама је тај који води настанку партијске државе. У условима једностраначја, партијска држава води ка тоталитаризму, док у условима вишестраначја она води ка кварењу демократије, ка суштинском ограничавању грађанских слобода и права, ка стварању олигархијских центара моћи унутар или повезано са политичким партијама, ка једном систему који би се најбоље окарактерисао термином партократски. У постпетпоктобарској Србији дошло је до њеног стварања.

Кључне речи: политичке партије, партијизација, партијност, партократија
партијска држава

"За претварање партијске у правну државу није довољно да уместо једне постоји и делује више партија, већ је неопходно да политичку самовољу владајуће политичке олигархије (једнопартијске и вишепартијске) замени "владавина права"

Проф. др Најдан Пашић (1996:47)

Појам "партијска држава" у политиколошком значењу, које је производ XX века, везује се искључиво за тоталитарне режиме и једностраначке системе, у којима је успостављен монопол власти једне политичке партије (Арон, 1997, Арент, 1998), какав је био случај са нацизмом у Немачкој и фашизмом у Италији на крањој десници, односно са реалсоцијалистичким режимима, пре свега у СССР-у и источној Европи на крањој левици.

Партијска држава подразумева "организацију монополне власти једне партије инструментализовану као трансмисиони механизам за остваривање политике партије и легализовање легитимитета њене власти. Политичка природа "партијске државе" условљена је системом паралелизма власти, при чему се државна (законодвана, извршна, управна и судска) власт јавља као формално-правни израз стварно дејствујуће партијске власти" (Обрадовић, 1988:1132), па се може рећи да се заправо ради о односу између "две инстанце" власти, тј. да је однос "између партије и државе, у ствари однос између привидне и стварне власти, тако да се државни апарат углавном приказује као безвредна фасада која скрива и чува праву власт, власт партије" (Арент, 1998:403). Слично је мишљења и Хејвуд који специфичном разликом сматра "јединствени "државно-партијски" апарат", при чему у оквиру монополитичке партије "језгро се састоји од добро плаћених, стално запослених званичника, *апаратчика*, који управљају партијским *апаратом* и надзиру државну машинерију и друштвене установе" (Хејвуд, 2004:403). Милан Магић, наглашава да у партијској држави важе критеријуми социјалног поретка, лојалности партији и режиму, прошлог и данашњег "држања" и "друга субјективистичка мерила, којима се на арбитражан и једностран начин одређује друштвена и политичка судбина појединаца, према интересима владајуће партије, односно њених вођа и функционера" и инсистира да се ради о држави која је "антипод правној држави, јер нема ни релативну самосталност у односу на партију, не ослања се на право и непристрасни однос према грађанима и другим субјектима, већ отворено ради по налозима партијске бирократије, по идеолошким циљевима и програмима политичког карактера. Спровођење политике једнострано утврђене, далеко је испред примене закона и прописа, испред уставности и законитости. Вредност права у партиј-

ској држави је деградирана и своди се на правни формализам" (Матић, 1993:271)

У овом раду желимо да укажемо на то да је неоправдано редуковање појма "партијска држава" само на једностраначке политичке системе, какви су постојали у европској историји прошлог века. Стога је потребно рамотрити како овај појам функционише у условима друштвеног поретка који се уобичајено сматра демократским и који, најкраће речено, значи постојање плуралистичке демократије, тржишне привреде и гаранција људских права и грађанских слобода, а каква је листом успостављен у земљама у транзицији у источној Европи у последњој деценији XX века.

Уместо тежње само за политичким утицајем, са циљем освајања или останка на власти или учешћа у власти путем које стичу могућност реализације и афирмације интереса, вредности и циљева оних друштвених група које теже да представљају, тежећи при том да те циљеве, интересе и вредности представе глобалним (Шуваковић, 2004:177-178), *политичке странке настоје да остваре апсолутни утицај у свим сегментима друштва. Ту тежњу ка апсолутном, монополском утицају политичких странака у неком друштву називамо партијизацијом, а државу која се развија под утицајем партијизације називамо партијском државом. У том настојању, уједињене су све политичке партије, независно од разлика које међу њима постоје и у односу на остатак друштва оне наступају истоветно у погледу заштите утицаја које су за себе освојиле.*

Узимајући у обзир елементе који су у досадашњим теоријским поставкама уобичајено сматрани карактеристичним за партијску државу, полазећи од става Најдана Пашића који смо навели на почетку овог рада и, истовремено, критички сагледавајући развој политичког система у Србији после 2000. године, могуће је у условима вишестраначја као главне уочити следеће карактеристике "партијске државе".

Монопол политичких партија на политичку репрезентацију

Ниједан народни посланик није, после 5. октобра 2000. године, изабран у Народну скупштину Републике Србије као кандидат групе грађана на изборима¹, а само једна изборна листа, од укупно 47 изборних листа које су конкурисале је била предложена од стране групе грађана², док су све остале биле кандидоване од стране политичких партија, самостално или у коалицијама.

¹ У овом периоду три пута су одржавани парламентарни избори: децембра 2000. и 2003. и јануара 2007. године.

² Изборна листа "Бранко Павловић – 'Зато што мора боље'", на парламентарним изборима јануара 2007. освојила је 0,39% гласова.

На неуспелим председничким изборима 2002. године, председничког кандидата Мирољуба Лабуса, који се пласирао у II изборни круг, предложила је група грађана, иза које је стајала, осим НВО Г17+ чији је он био председник и која се убрзо потом трансформисала у политичку партију Г17+, и Демократска странка (ДС).

У Ћинђићевој и Живковићевој влади (2001. и 2003.), један број министара је имао статус "експерта" и они нису формално били чланови ниједне политичке партије. Сви ти "експерти" су, међутим, били чланови НВО Г17+, која је пред парламентарне изборе 2003. прерасла у истоимену политичку партију, а највећи број њих који су били министри, постали су или чланови новоформиране партије или су приступили ДС. Сви министри у обе Коштуничине владе (2004. и 2007.) били су и формално чланови неке од партија које су учествовале у њеном формирању.

Дакле, када се ради о политичкој репрезентацији, извршена је тотална партијизација. И то у времену када укупан број регистрованих чланова³ свих политичких партија у земљи не прелази у збиру 10% (Гоати, 1996, 2000, 2002; Славујевић, 2002) бирача (упореди Fridrih, Brezinski, 1956:9-10).

Ако овакву ситуацију упоредимо са, на пример, оном у времену монопола КПЈ/СКЈ, коју највећи број савремених истраживача карактерише као партијску државу (нпр. Голубовић, 1995:51-52), иако неки од њих оправдано указују на разлике између периода етатизма (од ослобођења земље до 1952. године), за који је постојао и посебан назив "народна демократија" и периода социјалистичког самоуправљања (Обрадовић, 1988:1132), а нарочито са ситуацијом у Србији у последњој деценији прошлог века за коју такође неки аутори тврде да има елемената партијске државе (Орловић, 2002:89), нужно нам се намеће закључак да је партијизација државе тада била мања него што би се то могло очекивати, мања него што је то у случају постпетеоктобарске Србије. Примера ради, у Титово време, међу највишим државним руководиоцима били су и они који нису били чланови КПЈ⁴. Након реуспостављања вишестраначја у Србији 1990. године, на парламентарним изборима децембра те године, чак је 8 народних посланика изабрано на предлог групе грађана, дакле на нестраначкој основи, међу којима један и за потпредседника Народне скупштине⁵, док је на следећим парламентарним изборима 1992. године 5 народних посланика изабрано је са изборне листе "Аркан" ко-

³ Под "регистрованим члановима" сматрамо оне појединце који су потписали приступницу за чланство у некој политичкој партији, без обзира на то да ли уредно плаћају партијску чланарину.

⁴ На пример др Иван Рибар и поп Влада Зечевић.

⁵ Боривоје Петровић из Крагујевца.

ју је кандидовала група грађана која је, додуше већ октобра 1993, прерасла у Странку српског јединства. Осим тога, велики број нестраначких личности је кандидован и на партијским листама, уз наглашавање да они подржавају ту листу, иако нису чланови странке чија је то листа⁶. У овом периоду су и нестраначке личности биране на највише функције извршне власти у држави⁷.

Према томе, аргументовано можемо утврдити да је до успостављања потпуног монопола политичких партија на политичку презентацију у Србији дошло тек после петооктобарских промена 2000. године.

Ако би смо покушали да за период 2000-2003. година, утврдимо који је био главни центар моћи политичког одлучивања, врло лако би смо дошли до закључка да је он био измештен из Уставом утврђених институција у Председништво тада владајуће Коалиције Демократска опозиција Србије (ДОС), чак још уже у Кабинет премијера Србије који су сачињавали шефови странака владајуће коалиције који су и сами били чланови Владе, о чему они сведоче у својим мемоарским делима. Партијски органи ДОС-а, доносили су кључне политичке одлуке, које су потом само прослеђиване надлежним државним органима на спровођење. А управо је дуализам формалне (државне) и стварне (партијске) власти тај који "опредељује политички облик 'партијске државе'" (Обрадовић, 1988:1135). У постпетооктобарској Србији, чак се није ни покушало маскирати једно такво стање поистовећивања партије и државе, односно партијизације државе, стварања "партијске државе".⁸

⁶ У том својству посланички кандидати на изборној листи СПС били су, на пример, Брана Црнчевић, Владислав Јовановић, Петар Цацић, Стево Жигон, Мирослав Илић, на изборној листи ДЕПОС-а 1992. године Бранко Поповић, Љубомир Симовић и Борислав Михајловић-Михиз, који су тада и постали народни посланици.

⁷ Добрица Ћосић, изабран је за првог председника Савезне Републике Југославије, Милан Панић, изабран је за првог савезног премијера СРЈ, Владислав Јовановић је био дугогодишњи шеф српске и југословенске дипломатије, Радмила Милентијевић и Оскар Фодор, министри у Влади Републике Србије.

⁸ Тако је Чедомир Јовановић, у својству шефа Посланичког клуба ДОС-а у Народној скупштини, значи као партијски функционер, учествовао у хапшењу Председника Слободана Милошевића 1. априла 2001. године и у име државе преузео обавезу да он неће бити испоручен тзв. Хашком трибуналу, потписавши је и оверивши је печатом Владе Републике Србије, чији у то време није био члан! (Јовановић, 2005:67-85; Чукић, 2007:179) Као функционер ДОС-а обилазио је и базу ЈСО у Кули и са припадницима ове јединице Ресора државне безбедности Министарства унутрашњих послова Србије преговарао, у име Владе, о обустављању њиховог протеста, поцепавши при том, на лицу места, већ дату оставку министра унутрашњих послова Душана Михајловића (Јовановић, 2005:111-112). У то време су посланици ДС гласали у Народној скупштини за избор новог

У овом погледу, ситуација се није суштински променила ни формирањем Коштуничине Владе. Додуше, одлучивање је враћено у за то Уставом предвиђене институције, али су оне потпуно дириговане од стране партија – чланица владајуће коалиције. Чак се посеже за истим средствима очувања власти, за које је јавност била убеђена да су остале у искључивом репертоару ДОС-ове власти. И поред чињенице да је Уставни суд Србије, маја 2003, донео пресуду⁹ којом се одузимање мандата народним посланицима од стране партија које су их кандидовале сматра неуставним, двоје народних посланика – чланова Г17+ остало је без посланичких мандата и замењени су новим посланицима са ове изборне листе, услед сумње да би могли да гласају, супротно ставу своје странке, против усвајања буџета за 2006. годину.

Прошли сазив Народне скупштине међу 262 закона које је усвојио од тренутка свог конституисања до краја 2006. године, није усвојио ниједан пројекат који је предложен по поступку "народне иницијативе", уз предлог и потписе 15000 бирача, док је између два последња референдумска изјашњавања грађана протекло је читавих осам и по година¹⁰.

Партијски монопол је успостављен и када је реч о конституционалним питањима земље. 14. марта 2002. године потписан је тзв. Београдски договор којим је укинута Југославија, држава која је претходно постојала 84 године и створена лабава државна заједница Србија и Црна Гора (СЦГ), која је нестала сецесијом Црне Горе 2006. године. Тај Београдски споразум је био резултат међупартијског договора владајућих партија у Србији (коалиције ДОС) и Црној Гори (ДПС ЦГ)¹¹. Ово је учињено без икакве демократске расправе,

гувернера у име својих партијских колега који су одсуствовали са те седнице, што је представљало кривично дело које је тек неколико година касније судски утврђено. Нешто пре тога су посланици ДОС-а одузели посланичке мандате својим колегама – члановима ДСС, пошто је та странка иступила из Владе др Зорана Ђинђића, итд.

⁹ Објављена у "Службеном гласнику Републике Србије" број 57 од 30. маја 2003. године.

¹⁰ 23. априла 1998. године грађани су се изјашњавали о страном војном посредовању у решавању кризе на Косову и Метохији, док су се на референдуму одржаном 28. и 29. октобра 2006. године изјашњавали о потврђивању новог Устава Републике Србије.

¹¹ Споразум су потписали у име Србије тадашњи председник СРЈ Војислав Коштуница, премијер Србије Зоран Ђинђић и савезни вицепремије Мирољуб Лабус, а у име Црне Горе председник Републике Мило Ђукановић и премијер Филип Вујановић. С обзиром на то да је тадашњи савезни премијејр био из редова Социјалистичке народне партије Црне Горе, која је у Црној Гори опозициона странка, он није ни учествовао у овом споразумевању политичких олигархија две републике-чланице.

"преко ноћи", одлуком шефова владајућих партија у Србији и Црној Гори, да би накнадно за овакав споразум била прибављена сагласност скупштина две републике-чланице. Слично се поновило и са усвајањем Устава Републике Србије 2006. године. Направљен је договор шефова највећих парламентарних партија у вези са општеприхватљивим уставним текстом и он је проведени кроз скупштинску процедуру уставне ревизије и потом потврђен на уставном референдуму. Без јавне расправе, без објашњавања основних норми грађанима, без дискусије у стручним круговима, уз поруку да је референдум о новом Уставу заправо прикривени референдум о независности Косова. Суштинска одлука је поново донета од стране партијских олигархија и лепо упакована сервирана грађанима Србије¹².

Устав из 2006. године, већ у оквиру Уставних начела, чланом 5. јамчи поштовање начела страначког плурализма, постављајући га тако изнад слободе удруживања, коју Устав третира као елемент из каталога људских права и слобода, у члану 55, али је не издиже на ранг уставног начела (Шуваковић, 2007:847-849). У свом члану 102. став 2 Устав ставља у искључиву надлежност партијским руководствомима одлучивање о томе коме ће, са партијске листе, бити додељен, а коме одузет посланички мандат, чиме се прокламовани слободни посланички мандат претвара у императивни (Марковић, 2006:22). Тиме је Уставом заправо потврђен "у пракси успостављен монопол политичких партија на политичку репрезентацију" који им даје "апсолутну моћ над народним посланицима" (Шуваковић, 2007:130-131)¹³, што нас води закључку да је партијска држава и правно санкционисана Уставом Републике Србије из 2006. године.

¹² Венецијанска комисија у свом мишљењу бр. 405/2006 о новом уставу Републике Србије указује на ту чињеницу: "Финални усвојени текст је, међутим, припремљен веома брзо. Мала група партијских лидера и експерата је преговарала током две недеље да постигне компромисни текст, прихватљив свим политичким партијама, укључујући Српску радикалну странку" (VC, no. 405, 2006:point 4). И наставља: "Међутим, други аспект нагло скицирања текста је недостатак могућности за јавну расправу. Ова процедура је била мотивисана значајним политичким обзирима и одражавала је специфичне потешкоће у земљи. Ипак, то поставља питања легитимације текста с обзиром на поштовање опште јавности" (VC, no. 405, 2006: point 104).

¹³ "Чини се да је намера да се посланик веже за партијске ставове по свим питањима и у свако време. То је озбиљно нарушавање посланичке слободе да изрази своје виђење у корист предлога или деловања. То концентрише превелику моћ у рукама партијског вођства" (VC, no. 405, 2006: point 53).

Доминантни, готово монополистички, утицај политичких партија на професионалну и друштвену промоцију појединца

За разлику од партијске државе у једностраначју у којима је систем номенклатуре¹⁴ јаван, у условима вишестраначја припадност политичкој партији као главни разлог за нечије постављење или избор на одређени положај није популаран критеријум, па се он скрива од очију јавности и маскира неким другим критеријумима. То нас приморава да се служимо илустративним примерима у сврху доказивања наших тврдњи. Налазимо их у четири странке од којих су две по својој политичкој снази биле најмање у прве две владајуће коалиције формиране у Србији после 5. октобра 2000. година, док су друге две регионалне странке националних мањина. Реч је о Грађанском савезу Србије (ГСС), који је био члан Коалиције ДОС и Српском покрету обнове (СПО), који је коалициони партнер у првој Коштуничиној Влади, односно о Санџачкој демократској партији (СДП) и Странци демократске акције Санџака (СДА Санџака), од којих је прва коалициони партнер у обе Коштуничине Владе, а друга од јесени 2005. до избора 2007. године¹⁵.

У периоду 2000-2003. година, чланови ГСС заузели су нека од најзначајнијих места у политичкој хијерархији земље. Председник ове странке Горан Свилановић, иначе дугогодишњи асистент београдског Правног факултета, постављен је за министра иностраних послова СРЈ/СЦГ; његов претходник на месту председника ове странке др Весна Пешић, постављена је за југословенског амбасадора у Мексику; чланица ГСС и анонимни службеник једне београдске општине, Радмила Хрустановић постала је градоначелник Београда. Када је на њено место, у локалним изборима 2004. године, изабран потпредседник ДС Ненад Богдановић, она је, будући да је њена странка коалициони партнер ДС, постављена за његовог заменика. Коначно, потпуно непознати ужички посланик ДОС-а, члан ГСС Наташа Мићић постаје председник Народне скупштине и као таква, након истека мандата изабраном Председнику Републике Милану Милутиновићу, в.д. Председника Републике Србије. Са таквим легитимитетом она је остала убележана као једини председник Србије који је искористио своје уставно овлашћење и увео ванредно стање, и то на неуставан начин, о чему се изјаснио и Уставни суд Србије.¹⁶ СПО, партија Вука Драшковића, остала је на репу политичких промена

¹⁴ "То је систем пажљиво проверених именована, при чему су практично сви најважнији положаји попуњени кандидатима које је одобрила партија" (Хејвуд, 2004:485)

¹⁵ То што Странка демократске акције др Сулејмана Угљанина не партиципира у другој Коштуничиној Влади, не значи да је прешла у опозицију. Напротив, она сарађује са Владом иако нема свог представника у њој.

¹⁶ Одлука објављена је у "Службеном гласнику Републике Србије" број 83 од 23. јула 2004. године.

2000. године, у тој мери да чак на децембарским изборима исте године није прескочила цензус за улазак у Народну скупштину. Она се, међутим, у међувремену привремено опоравља и у коалицији са Новом Србијом (НС) Велимира Илића, на наредним изборима поново постаје парламентарна странка. Подржава премијера Коштуницу и улази у састав Савезне и Владе Србије. Одмах потом, СПО захтева промоцију својих кадрова. Ова партија добија место генералног инспектора МУП-а, генералног директора ЈАТ-а и "Београдског сајма", министарске портфеље културе, вера и трговине, а за шефа странке – место министра иностраних послова. У дипломатској служби, у највећем броју случајева, постављени су на кључне позиције не каријерни дипломати, већ заслужни партијски функционери владајућих странака из Србије и Црне Горе. Тако су чланови и функционери СПО заузели чак 8 амбасадорских и конзулских места по свету, ДСС 3, итд. У страначком постављењу шефова дипломатским мисија наше земље ишло се до апсурда, па су на та места постављани актуелни посланици, који су онда путовали назад у земљу на парламентарна заседања¹⁷.

Интересантна ситуација је настала са СДП, чији је лидер др Расим Љајић. Он и његова странка на парламентарним изборима 2003. године нису подржали кандидатску листу ДС која је до тада била окосница ДОС-а, чиме се Љајић квалификовао за савезног министра за људска и мањинска права. Његов највећи политички опонент Сулејман Угљанин, председник СДА Санџака, подржао је међутим листу ДС¹⁸, па су се тако двојица његових посланичких кандидата нашли у новом скупштинском сазиву, као чланови посланичког клуба ДС. Превирања која су потом уследила, довела су до њиховог напуштања овог посланичког клуба и обзнањивања да ће они убудуће подржавати Коштуничину Владу. То је, међутим, произвело и одређена кадровска померања, о чему је у једном интервјуу говорио сам Љајић: "Влада је почела да смењује моје људе у Санџаку и да поставља Угљанинове. Иако ми је министар правде Зоран Стојковић рекао да се неће руководити страначким критеријумима, сменио је управника затвора у Новом Пазару и на то место довео највернијег Угљаниновог сарадника, против кога су поднете бројне кривичне пријаве због разних малверзација. И са тим се наставља. Лаловић је сменио директора Центра за социјални рад у Пазару декретом и поставио Угљаниновог човека..."¹⁹

¹⁷ Посланици СПО Бојана Ристић и Нинослав Стојадиновић били су истовремено и конзул у Вуковару, односно амбасадор у Шведској.

¹⁸ На парламентарним изборима 2007. године ситуација је била обратна: СДП је била у коалицији са Демократском странком, захвљујући чему је Љајић постао министар за рад и социјалну политику у другој Коштуничиној Влади са листе ДС, док су присталице СДА Санџака успоставиле сарадњу са ДСС.

¹⁹ "Глас јавности", 31.12. 2005.-01-02.01.2006. године

Позиционирање партијских кадрова, чак оних из најужих партијских руководстава, на поједина значајна места у државној хијерархији, у локалној самоуправи, значило је у највећем броју случајева и њихову друштвену афирмацију, будући да је реч о људима који до тада нису имали никаквих сличних искустава, а неким је то представљало и прво запослење у животу. Осим тога, не треба занемарити и велики утицај који тако постављени кадрови имају на запошљавање²⁰, као и друштвени утицај који вршењем тих функција стижу и у односу према недржавним субјектима – разним предузећима, банкама, медијима и сл. Низ наведених примера јасно показује да је партијска припадност различита, али је исти и једини принцип друштвене промоције – партијност

Доминантан, готово монополистички, утицај политичких партија на креацију јавног мњења о важним друштвеним питањима

Медији су, у условима израстања партијске државе, постали главно оружје у рукама политичких странака. Борећи се за утицај на медије, који је по правилу оствариван довођењем поузданих партијских људи на места директора и главних и одговорних уредника медија (Поповић, 2007:6, 31-32, 39, 46; Михајловић-З, 2007:10), странке се боре заправо за доминантан утицај у креирању јавног мишљења о важним друштвеним питањима. Са тачке проучавања питања којим се ми у овом раду бавимо, значајна су два аспекта остваривања партијског монопола у медијима: а) коришћење медија за обрачун са политичким противницима и афирмацију сопствених страначких политичких позиција, и б) страначко монополисање креације јавног мишљења кроз медије у односу на друге субјекте политичког процеса.

Када је о првом аспекту проблема реч, злоупотребом медија у постпетооктобарском периоду вођена је невиђена политичка хајка против чланова опозиционих партија, пре свих Социјалистичке партије Србије, а потом и чланова Српске радикалне странке (СРС) и Југословенске левице (ЈУЛ). Од тренутка када је ДСС напустила Владу, и она се нашла на удару од власти контролисаних медија. Анализа писања штампе из овог периода, као и информативног програма електронских медија, показује висок степен координације у пласирању појединих вести у медијима, посебно у светлу медијског припремања терена за поједине крупне политичке догађаје. Добри примери за то јесу писања штампе и разне оптужбе за пљачке невиђених раз-

²⁰ "Овај монистички и све више тоталитарни поредак ослања се на преовлађујући својински монопол државе и, нарочито, монопол запошљавања и отпуштања, који постаје моћно оружје идеолошког и уопште својевољног манипулисања људима" (Матић, 1993:271) (наглашавања У.Ш.).

мера – које никада нису доказане – од стране припадника врха некадашње власти, па чак и хапшења неких од њих која су била спектакуларно медијски пропраћена, што је било увод за хапшење некадашњег председника Србије и СРЈ Слободана Милошевића под оптужбама за "злоупотребу службеног положаја". Према истраживању које смо спровели, користећи се методом анализе садржаја, у месецу његовог хапшења-априлу 2001. године, у три најутицајнија београдска дневника – "Политици", "Вечерњим новостима" и "Блицу"- објављено је укупно 940 текстова²¹ који су садржали негативну конотацију у односу на Слободана Милошевића, "бивши режим" и СПС, од чега је њих 106 објављено на насловној страници. "Вечерње новости" су објавиле и два специјална броја, укупно на 64 странице, са текстовима негативне конотације. Поређења ради, у истим новинама у истом периоду, у односу на СРС је објављено "само" 54 негативно конотирана текста. Непосредно пред његово изручење тзв. Хашком трибуналу, отворена је у медијима афера "транспорта лешева", уз тврдње о постојању масовних гробница Албанаца диљем Србије. Судска истрага до тренутка писања овог рада није окончана, али је извршена успешна припрема терена за Милошевићево одвођење у Хаг (Шуваковић, 2001:98-99; Зарић, 2006:88), пред тамошњи тзв. трибунал (ICTY). Употреба медија у корист пропаганде странака на власти није нова појава. Констататујемо само да је она у првих две године власти ДОС-а била тотална (ВНHRG, 2002), а да је врхунац оваквог односа владајуће Коалиције ДОС према медијима достигнут је током полицијске акције "Сабља" (ВНHRG, 2003), када је и званично уведена цензура.

Други аспект који смо назначили јесте партијско монополисање креације јавног мишљења у односу на друге субјекте политичког процеса. Постоје тзв. "важне друштвене теме", проблеми који нису нужно уже политичког значаја, већ се са њима сусреће читаво друштво, дотичу се сваког појединца и о њима, наравно, постоје различита мишљења у погледу начина решавања. У дискусију и полемику о таквим питањима у ранијим временима укључивало се мноштво субјеката. Универзитетски професори, академици, научни радници, књижевници, уметници, интелектуалци уопште, СПЦ и друге цркве, привредници, спортисти, новинари, јавне личности, синдикат, борачке и омладинске организације, итд. – износили су у медијима, претежно писаним, своје ставове. Вођене су и међусобно врло оштре полемике, од зборовра радних људи по предузећима и месних заједница до тв-дебата. Постојале су и трибине, као алтернативне инсти-

²¹ Термином "текст" обухватамо све новинске текстове са посебно издвојеним насловом.

туције за суочавање опречних ставова. Чак је, у законодавној процедури самоуправног социјализма, постојала обавеза тзв. "јавне расправе", пре него што се поједини законски пројекти доставе Скупштини на усвајање, при чему се може упутити критика да је доступност јавног изношења мишљења била већа за друштвено пожељна мишљења, са становишта СКЈ. Данас је ситуација потпуно другачија – партије су у пракси замениле све друге политичке субјекте. О свим друштвеним питањима, партије јавности саопштавају своје ставове. И сматрају да је за друштво довољан само плуралитет тих партијских ставова. Појединац, ма какав углед имао, *de facto* је изгубио право и могућност на друштвену полемику. Она не занима партије које су оствариле свој монопол, она не занима медије којима је довољно да сучеле различита мишљења партија. Странке од осталих друштвених субјеката очекују да се приклоне партијском ставу партије по избору. А када се, на пример, тако значајне националне институције какве су Српска академија наука и уметности и Српска православна црква јавно огласе о неком актуелном проблему, по правилу бивају "дочекане на нож" од стране политичких партија уз поруку да "то није њихов посао".

Према томе, постоји слобода избора између ставова различитих партија, али је *de facto* укинута слобода избора оних ставова који су изван партија. Другачије речено: није дозвољено самостално мислити и креирати, друштвено је пожељно опредељивати се за оно што партије сервирају.²²

Снажан утицај политичких партија, и поред прокламованог принципа тржишне привреде, на привредно-финансијске субјекте и токове

Утврдили смо постојање пет типова, са много различитих варијанти, остваривања партијског утицаја на привредно-финансијске субјекте, који не карактеришу само партијску државу, али се у њој то сматра правилном понашања. У пракси се они преплићу и комби-

²² "Дати политички систем редукован је на партијско-државни комплекс, док су механизми утицаја, контроле и критике грађана, тј. друштва према власти, били знатно ограничени. Готово су у потпуности атрофирали механизми јавне контроле свих инстанци власти, као и сваки облик самоорганизовања друштва. Политичка артикулација била је могућа *једино* кроз *Партију* (нагласио и подвукао У.Ш.)", (Обрадовић, 1988:1145) За протеклих шест деценија изменило се то да је политичка артикулација практично могућа *једино* кроз *партије*, дакле кроз више њих, чак мноштво ако се има у виду да је у Србији крајем 2007. године било регистровано активних 399 политичких странака, али практично није могућа ван њих.

нују, а у различитим системима неки од њих су потпуно ограничени и забрањени.

Први је тип "партијско предузеће". Ради се о могућности да политичке партије оснивају своја предузећа, која послују на доходном принципу, што у многим државама није допуштено.

Други тип је међупартијска "деоба плена". Приликом расподеле управљачких функција између партија које врше извршну власт, значајан део плена чине управљачке функције у јавним предузећима. Оваква појава постоји у свим вишестраначким системима, али у партијској држави припадност некој политичкој странци представља основни критеријум за промоцију на функцију у неком предузећу. Изјава министра за инфраструктуру Велимира Илића потврдила је јавности Србије да је једини критеријум за нечије постављење – припадност одговарајућој политичкој странци: "Управни одбори се деле по систему 3-2-1"²³. То заправо значи да по 3 места у сваком управном одбору јавних предузећа чији је оснивач Србија припада ДС, по 2 коалицији ДСС-НС, а по једно Г17+. По истој пропорцији подељена су и места генералних директора јавних предузећа чији је оснивач Србија²⁴.

Међутим, не учествују само чланице владајуће коалиције на републичком нивоу у "деоци колача". С обзиром на чињеницу да су скупштине општина биране, као и Народна скупштина, по пропорционалном изборном систему, практично је свака партија у коалицији са сваком другом партијом, ако не на републичком, онда свакако на локалном плану. То је довело до једног врло сложеног сплета односа да партије које су љути противници на нивоу политичке сцене Србије, истовремено јесу коалициони партнери на нивоу једне или више општина²⁵. На сличан начин на који је међу партијама на нивоу

²³ "Курир", 6. јун 2007.

²⁴ У 15 републичких јавних предузећа генерални директор је из ДС, у 10 из коалиције ДСС-НС, а у 5 из Г17+. Према споразуму партија владајуће коалиције у Србији из октобра 2007. године, партија која даје генералног директора имаће и већину чланова управног одбора, у складу са принципом "преузимања одговорности", а странке имају могућност и да се између себе договоре о замени предузећа којима ће њихови чланови руководити. Ради илустрације арбитрерности и искључиво партијности као критеријума за поделу директорских места у јавним предузећима чији је оснивач Србија, треба знати поступак којим су странке владајуће коалиције извршиле ову "поделу плена". Најпре је тих 30 предузећа разврстано на 5 група по 6 предузећа; у оквиру сваке од тих група прво је ДС бирала 1 предузеће, потом коалиција ДСС-НС 1, потом Г17+ 1; у другом кругу исте групе ДС је бирала још 1 предузеће, ДСС-НС још 1 и коначно, још једно предузеће је припало ДС-у. Такав је поступак поновљен за сваку од 5 група предузећа.

²⁵ Према подацима ЦЕСИД-а с почетка 2007. године, у чак 52 општине и 3 града у Србији органи локалне самоуправе су конституисани на начин "непринципијелне коалиције". Тако су ДСС и НС у локалној коалицији са СРС и СПС у 44 оп-

Србије вршена "деоба плена", тако се она врши и на локалном нивоу. Сврха нечијег постављења за директора или члана Управног или Надзорног одбора неког предузећа или установе, по правилу, није више заштита јавног интереса, него давање синекуре појединцу за-служном за партијску ствар и задовољавање одређених партијских, не само кадровских, већ и материјалних интереса. Тако се стиже до онога што се назива "системска корупција" и до постојања феномена "заробљене државе" (Пешић, 2007). Практично свака партија има свој забран у неком сегменту друштва (здравство, финансије, образовање, одређена група јавних предузећа, итд.), због чега се у вези са тим говори о "феудализацији друштва". Нетачна је тврдња Весне Пешић да је та "феудализација друштва" резултат формирања прве Коштуничине владе, али је тачна њена констатација да та појава постоји, и то како ми јасно показујемо, у свим постпетооктобарским владама.

Трећи тип јесте партијски "утицај изнутра", тј. остваривање утицаја политичких партија на оне привредне субјекте у којима влада нема директну моћ постављања руководећег кадра. С обзиром на чињеницу забране партијском организовања по радном основу, што карактерише највећи број земаља са тржишном привредом и више-страначјем укључујући и Србију, партије се боре за остваривање свог утицаја преко одређених синдаката. "Утицај изнутра" је био просистемски утицај у реалсоцијалистичким системима, у којима је и партија организована по тзв. моделу бољшевичке партије, који је подразумевао постојање партијских ћелија унутар предузећа.

Четврти тип страначког утицаја на привредне субјекте јесте онај који би смо назвали "негативни утицај споља". То је ситуација када политички функционери, злоупотребљавајући свој положај, врше притисак на привредне субјекте да поступе овако или онако, зависно од тога шта је конкретан политички, партијски интерес, било да се ради о неком кадровском решењу, интервенцији за склапање или развргавање одређеног уговора, за давање неког одређеног посла, запошљавању или просто притиску на неког угледног привредника да приступи одређеној партији, што се не мора огледати само као претња, већ и као стављање у изглед одређене користи. Могућности оваквог утицаја су веома велике у земљама у транзицији у којима се одвија процес приватизације

Пети тип јесте онај који настаје у изузетно кризним временима, када на сцену ступа сценарио насилне промене власти. Тада до-

штине, НС и Г17+ су у коалицији са СРС у 1 општини, а ДС је у локалној коалицији са СРС и СПС у 6 општина. Овоме треба додати податак да је ДС обезбедила вршење надлежности покрајинске аутономије у Војводини захваљујући коалицији са Покретом снага Србије (ПСС).

лази до формирања тзв. кризних штабова у привредним и другим субјектима, који самовласно преузимају руковођење њима да би онда, у каснијем периоду, од новоупостављених власти они били "легализовани" као носиоци управљачких функција (Вучић, 2002:289-302; Михајловић, 2005:14-16; Исаков, 2005:95; Јовановић, 2005:35-43; Поповић, 2007: 31-32, 39, 46; Чукић, 2007:133-145). Дакле, у овом случају је реч о нелегалним, насилним променама у управљачким структурама привредних и других субјеката, којима се тек касније, са успостављањем новог поретка, може признати легалитет.

Начелно, сви наведени типови могу функционисати и у партијској и у држави коју тако не квалификујемо, изузев петог типа који је карактеристичан искључиво за партијску државу, прецизније за сам почетак њеног настајања.

Сви ови типови партијског утицаја на привредне субјекте присутни су у постпетооктобарској Србији. Наравно, неки су били присутни и раније, можда у другим модалитетима. Ипак тип "кризних штабова" које су по привредним и другим субјектима формирала лица са партијским пуномоћјима, чак и нека лица која са тим субјектима никада нису имала никакве додирне тачке, представља поновит који је у Србији успоставио ДОС, почев са ноћи измеђи 5. и 6. октобра 2000. године.

У читавој овој нашој типологији, посматрали смо привредне субјекте као пасивне објекте који само трпе политички, партијски утицај. У стварности, међутим, неки од њих, посебно они навећи, су заинтересовани да врше политички утицај, пре свега ради својих економских интереса. Ту смо онда на терену спреге привреде и политике, пољу које је погодно за разне лобисте, посреднике, групе за притисак, али и за – корупцију.

Постојање основе владајуће идеологије око које, независно од програмских разлика, постоји сагласје међу партијама

Овај елемент је веома важан са становишта функционисања конкретног политичког система. Партијска држава је немогућа без задовољења овог захтева.

У једнопартијским системима овај се захтев подразумева. Ту постоји једна једина партија, она је владајућа и њој, наравно, припада креирање владајуће идеологије. У вишепартијским системима, међутим, ситуација је потпуно супротна. Партије имају своју теоријску заснованост, имају различите идеолошке поставке, из који произлазе и разлике у њиховим програмима. Отуда до задовољења овог захтева долази знатно теже. Ипак, систем вишестраначке демократије, који подразумева постојање опозиције, али показује тенденцију да јој обликује "умерен или лојалан карактер"(Коштуница, 1977), на-

стоји да у партијама сузбије њихово евентуално антисистемско усмерење.

Овакву ситуацију имамо у постпетооктобарској Србији. На политичкој сцени Србије једина релевантна антисистемска странка је Либерално-демократска партија Чедомира Јовановића²⁶, која је основана тек у новембру 2005, а парламентарни статус је стекла на изборима јануара 2007. године са освојених 5,3% гласова бирача. Практично, снажне антисистемски оријентисане политичке партије нема. Партије се у програмским опредељењима разликују, те разлике су између неких и велике, али у погледу успостављеног система грађанског друштва и његових основних вредности постоји потпуна сагласност. Чак су и оне партије које се програмски у такво стање не уклапају, одустале од неких својих основних програмских опредељења²⁷. Треба уочити да пре петог октобра 2000. године није постојала оваква ситуација. У то време биле се снажне политичке партије и коалиције које је карактерисала изразита антисистемска оријентација и спремност на политичко насиље (СПО, ДОС).

*Значајан утицај полиције на политички живот и
непостојање независног правосуђа*

У партијској држави са изграђеним вишестраначким системом постоји утицај полиције на политички живот, али се не може говорити о постојању "полицијске државе" у којој по дефиницији извршни органи имају овлашћења "да по свом нахођењу располажу животом, слободом и својном" (Тадић, 1996:584).

У периоду који у овом тексту разматрамо, утицај полиције²⁸ на политички живот земље је био јаван, а злоупотреба полиције у политичке сврхе никада очигледнија. Никада није била значајнија партијизација полиције него у постпетооктобарско време у Србији. О томе коме је подносио извештај за свој рад аутентично сведочи тадашњи министар унутрашњих послова Душан Михајловић: "Желео сам да сви у ДОС-у имају тачне информације о томе шта је МУП ра-

²⁶ Наравно, уколико се изузму албанске партије на Косову и Метохији

²⁷ Пример за то је СПС која је прихватила, после деценијског одупирања, процес укидања друштвене својине и приватизације као нешто што се не доводи у питање и која је, подржавајући прву Коштуничину Владу, заправо дала легитимитет завршетку тог процеса у Србији, иако је повремено, више фолклорно, иступала са позиције критике тог процеса, јер се одвија на "неправедан начин".

²⁸ Под појмом полиције у овом тексту подразумевамо оба њена саставна дела – и Ресор јавне безбедности и Ресор државне безбедности, који је касније трансформисан у Безбедносно-информативну агенцију Србије и формално издвојен из Министарства унутрашњих послова Републике Србије.

дио и урадио. Написао сам кратак извештај о раду МУП-а Србије, за период јануар-јул 2001. године, са коментаром свих оптужби на рачун полиције. Поделио сам тај извештај свима у ДОС-у, мојим сарадницима у министарству и у странци" (Михајловић-11, 2007:10). Поједини лидери ДОС-а су о томе и јавно говорили, указујући рецимо на то да Министарством унутрашњих послова Србије не руководи министар који је лидер Нове демократије (НД), каснијих Либерала Србије (ЛС), дакле шеф партије која је чланица Коалиције ДОС, већ његов заменик, који је члан ДС и човек од поверења Зорана Ђинђића (Исаков, 2005:133, Михајловић, 2005:244). Приликом конституисања Коштуничиних влада 2004. и 2007. године, он је такође учинио све да тзв. "министарства силе" (Министарство унутрашњих послова, Министарство правде, Безбедносно-информативна агенција) задржи у рукама своје партије, што је делом и успео.

Најшири спектар злоупотреба полиције у политичке сврхе извршен је током акције "Сабља", која је представљала врхунац политичког обрачуна са противницима ДОС-овог режима. Осим уведене цензуре, суспендован је читав сет грађанских и људских права која су гарантована тадашњим Уставом, уз давање одрешених руку полицији да хапси и држи људе у притвору без судских налога најпре до 30, потом чак до 60 дана, што је резултирало са преко 12000 ухапшених за 43 дана трајања ове акције, од којих највећи број њих није никада процесуиран. О хапшењима су одлучивали – "лидери ДОС-а", а јавност је о томе обавештавана на конференцијама за штампу Владиног Бироа за информације.

У периоду после 5. октобра правосуђе је у Србији потпуно партијизовано и инструментализовано од стране политичких партија на власти. Приликом избора судија, које врши Народна скупштина, пресудна је партијска опредељеност. Од доласка ДОС-а на власт извршена је смена свих председника судова у Србији, чак и више пута, а током акције "Сабља" тадашњи в.д. Председника Републике је, супротно свим одредбама тадашњег Устава Републике Србије, својим декретом поставила новог председник Врховног суда Србије ! Све што је овде речено у вези са судијама, односи се и на јавнотужилачку функцију.

Закључна разматрања

Под појмом партијска држава морао би се подразумевати такав политички поредак, независно да ли је реч о једностраначју или вишестраначју, у коме политичке партије, теже да заузму монополски положај у односу на све друге друштвене и политичке субјекте у веома широком спектру не само уже политичког већ и укупног друштвеног живота, што се посебно огледа и има најзначајније после-

дице у следећим његовим сегментима: а) монопол политичких партија на политичку репрезентацију; б) доминантни, готово монополистички, утицај политичких партија на професионалну и друштвену промоцију појединца; в) доминантан, готово монополистички, утицај политичких партија на креацију јавног мњења о важним друштвеним питањима; г) снажан утицај политичких партија, и поред прокламованог принципа тржишне привреде, на привредно-финансијске субјекте и токове; д) постојање основе владајуће идеологије око које, независно од програмских разлика, постоји сагласје међу партијама; ђ) значајан утицај полиције на политички живот и постојање независног правосуђа.

Према томе, у партијској држави политичке партије настоје да врше што шири круг, готово све, друштвене послове. Сви други друштвени субјекти постају на неки начин зависни од политичких партија. Чланство у некој политичкој партији је главни квалитет за друштвену промоцију појединца, па и поред тога број регистрованих чланова политичких странака не прелази више од 10% укупног бирачког тела.

У условима једностраначја партијска држава води ка тоталитаризму какав смо имали на примеру нацистичке Немачке у првој половини прошлог века, док у условима вишестраначја она води ка кварењу демократије, ка суштинском организирању грађанских слобода и права, ка стварању олигархијских центара моћи унутар или повезано са политичким партијама, ка једном систему који би се можда најбоље окарактерисао термином партократски. Политички процес партијизације који се одвија у конкретним историјским условима у конкретним земљама је тај који води настанку партијског државе одређеног типа. У постпетооктобарској Србији дошло је до стварања партијске државе, оног типа који настаје у вишестраначју.

Литература

- Арент, Х. (1998), *Извори тоталитаризма*, Феминистичка издавачка кућа, Београд.
- Арон, Р. (1997), *Демократија и тоталитаризам*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци-Нови Сад.
- British Helsinki Human Rights Group, BHHRG, (2002), *Serbian Presidential Elections (Sept/Octobar, 2002)*; (2003) *The Kirov Murder revisited? Zoran Djindjic's assassination and Serbia's political elite*, www.bhhr.org.
- Venice Commission, VC (2007), *Opinion on the Constitution of Serbia no. 405/2006* adopted by the Commission at its 70th plenary session (Venice, 17-18 March 2007).
- Вучић, Б. (2002), *Банкарство – избор или судбина*, Удружење грађана "Цер", Београд.
- Гоати, В. (1996), Стабилизација демократије или повратак монизма, у *Трећа Југославија средином деведесетих*, УНИРЕКС, Подгорица.

- Гоати, В. (2000), *Партије Србије и Црне Горе у политичким борбама од 1990. до 2000.* CONТЕСО, Бар.
- Гоати, В. (2002), Партије Србије од 1990. до 2002. у компаративној перспективи, у: В. Гоати (ур.) и др: *"Партијска сцена Србије после 5. октобра 2000.* Институт друштвених наука, Friedrich Ebert Stiftung, Београд.
- Голубовић, З. (1995) Традиционализам и ауторитарност као препреке за развој цивилног друштва у Србији у: В. Павловић (ед) *Потиснуто цивилно друштво*, Еко-центар, Београд.
- Зарић, М. (2006), *Милошевић – пет година самице*, Књижевна омладина, Београд.
- Исаков, М. (2005), *ПараДОС*, НС Медиа, Нови Сад.
- Јовановић, Ч. (2005), *Мој сукоб с прошлости*, Дан Граф, Нови Сад.
- Коштуница, В. (1977), *Политички систем капитализма и опозиција*, Институт друштвених наука, Београд.
- Марковић, Р. (2007), Устав Републике Србије од 2006-критички поглед, у: Р. Марковић, Д. Брчин (ур.) *Устав Србије – критичка анализа*, "Београдски форум".
- Матић, М. (1993), Држава и савремено друштво, у одредници *Држава у Енциклопедија политичке културе*, Савремена администрација, Београд.
- Михајловић, Д. (2005), *Повленске магле и перспективе 2*, НЕА, Београд.
- Михајловић, Д. (2007), Бивши министар полиције покушаће да објасни политичку позадину атентата на премијера, фелџон у дневном листу *Вечерње новости*, јул 2007.
- Обрадовић, М. (1988), Партијска држава елемент "народне демократије" у Југославији (1945-1952), у *Наше теме*, XXXII, бр. 5, Загреб.
- Орловић, С. (2002), *Политичке партије и моћ*, Чигоја штампа, Београд.
- Пашић, Н. (1996), *Историјски фијаско система моноорганизационе хијерархије – године распада (1987-1992)*, Факултет политичких наука Универзитета у Београду, УНИРЕКС, Београд-Подгорица.
- Пешић, В. (2007), Партијска држава као узрок корупције у Србији у *Република* бр. 402-405, www.Republika.co.yu/402-405/17.html.
- Поповић, В. (2007) Коначна верзија, магазин *Статус+*, бр. 53.
- Славујевић, З. (2002), Партијска идентификација грађана пре и после избора 2000. године у: В. Гоати (ур.) и др., *Партијска сцена Србије после 5. октобра 2000.* Институт друштвених наука, Friedrich Ebert Stiftung, Београд.
- Тадић, Љ. (1996), *Наука о политици*, БИГЗ, Београд.
- Fridrih, C. and Brezinski, Z. (1956), *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*, Cambridge: Harvard University Press.
- Хејвуд, Е. (2004), *Политика*, Слио, Београд.
- Чукић, Д. (2007), *Превара*, Зограф, Ниш.
- Шуваковић, У. (2001), *Вратићу се брзо*, КОБДОМ, Смедерево.
- Шуваковић, У. (2004), *Политичке партије и глобални друштвени циљеви*, Трећи миленијум, Београд.
- Шуваковић, У. (2007), Политичке партије у политичком систему конципираном доношењем Устава Републике Србије 2006. године, у: У. Шуваковић, М. Јовановић, Ж. Обрадовић (приред. и уред.), *Устав Републике Србије из 2006. године – неки елементи новог политичког система*, Институт за политичке студије, "Трећи миленијум", Београд, стр. 120-133.
- Шуваковић, У. (2007), Неки аспекти положаја политичких партија у новом Уставу Републике Србије, *Правни живот*, 14/2007, стр. 847-855.

PARTY STATE: POSSIBILITIES OF APPEARANCE AND DEVELOPMENT ON EXAMPLE OF CONTEMPORARY SERBIA**Summary**

It is not crucial for existence of a party state if there is a single-party or multi-party political system, but crucial is existence of such a political formation where political parties take monopolistic position regarding all other social and political subjects in a very wide variety of the total social life, therefore accomplishing a) monopoly on political representation, b) dominant, almost monopolistic, influence on professional and social promotion of a person, c) dominant, almost monopolistic, influence on creation of public opinion, d) strong influence, regardless proclaimed principle of market economy, on economic-financial subjects and flows. Besides, existence of the ruling ideology basics around which there is a concordance among parties regardless program differences, as well as a significant influence of the police on political life and non-existence of the independent justice characterize party state. All other social subjects become dependant on political parties in some way, including the state whose authorities only formally conduct decisions that have already been made by parties. Membership in a political party is the main quality for social promotion of a person, but the number of political parties' registered members does not exceed 10% of total electoral body. Political process of partying that goes on in concrete historical conditions in concrete countries is the one that leads to the appearance of a party state. Party state leads to totalitarianism in conditions of single-partying, while in conditions of multi-partying it leads to spoiling of democracy, to essential limitation of civil freedoms and rights, to constituting of oligarchic power centers inside or in connection with political parties, to a system that would be best characterized as partycratic. It has been created in the Post-Fifth-October Serbia.

Key Words: Political Parties, Partying, Particity, Partycracy, Party State